

- Rozumienie filozofii
- Psychologia i teoria poznania
- Koncepcja wychowania

CHOJNACKI Piotr — filozof, psycholog, teolog, ur. 31 I 1897 w Będzinie, zm. 30 III 1969 w Warszawie.

Wykształcenie średnie i wyższe zdobywał w Kielcach (matura w 1913, studia teologiczne w latach 1913–1917). We Fryburgu Szwajcarskim studiował filozofię i przyrodoznawstwo, uwieńczone doktoratem z filozofii (1921 — *Die Ethik Kants und die Ethik des Sozialismus* — wyd. Fri 1924). W Lowanium (1921), w Wyższej Szkole Nauk Społecznych i Politycznych zajmował się szczególnie psychologią eksperymentalną i naukami społecznymi. W 1923 uzyskał licencjat z nauk politycznych i społecznych. W latach 1923–1925 studiował w Wyższym Instytucie Psychologii w Paryżu.

Po habilitacji (*Pojęcia i wyobrażenia w świetle psychologii i epistemologii* — 1927) uzyskał w 1928 na UW stopień docenta. Praca habilitacyjna wskazuje najważniejsze dziedziny zainteresowań Ch.: psychologia, teoria poznania, metafizyka (z uwzględnieniem jej związków z naukami szczegółowymi). Podejmował krótkie podróże na Zachód w celach naukowych (Cambridge: 1936; Wiedeń: 1937). Brał udział w kongresach filozoficznych w Rzymie i Paryżu. Od roku akademickiego 1926/1927 pracował na UW, na Wydziale Teologii Katolickiej, w Sekcji Filozoficznej (w 1937 prof. nadzwyczajny; w latach 1938–1939 dziekan Wydziału Teologii Katolickiej; kierownik Katedry Filozofii Chrześcijańskiej).

W czasie okupacji organizował tajne szkolnictwo uniwersyteckie (1940 — Wydział Teologiczny; w latach 1944–1945 był jednym z kierowników tajnych kompletów uniwersyteckich na terenie Kielc i województwa). Po powstaniu warszawskim przez rok wykładał historię filozofii w Wyższym Seminarium Duchownym w Kielcach. W 1947 został prof. zwyczajnym na Wydziale Teologii Katolickiej UW. W latach 1952–1955 prowadził zajęcia na KUL. W 1954, po utworzeniu ATK, został dziekanem Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej oraz kierownikiem Katedry Logiki, Ogólnej Metodologii Nauk i Teorii Poznania (do 1964).

Był współorganizatorem i prezesem Polskiego Tow. Teologicznego. Wchodził w skład komitetu red. półrocznika „*Studia Philosophiae Christianae*”, a także kwartalnika „*Collectanea Theologica*”. Należał do licznych towarzystw naukowych: Tow. Naukowego Warszawskiego, Komisji Historii Filozofii PAU, Tow. Naukowego KUL; 22 I 1947 mianowany prałatem domowym Piusa XII.

Najważniejsze prace: *Najnowsze kierunki psychologiczne i ich wpływ na filozofię* (Ki 1928); *Pojęcia i wyobrażenia w świetle psychologii i epistemologii* (Ki 1928); *Postulaty i logika budowy i rozbudowy filozofii tomistycznej* (Wwa 1932); *Człowiek jako całość materialno-duchowa* (Przegląd Katolicki 71 (1933) nr 50, 792–798); *Wychowanie i charakter, tresura i nawyki* (Przegląd Katolicki 71 (1933) nr 39, 615–616, nr 40, 628–630, nr 42, 662–665); *Z psychologii światopoglądu chrześcijańskiego* (Wwa 1933); *Czy istnieje filozofia specyficznie chrześcijańska?* (Kr 1934); *Okresy i kierunki filozofii neoscholastycznej* (Włocławek 1934); *Struktura psychiczna sądu i jego współczynniki uczuciowe* (Wwa 1934); *Elementy filozofii chrześcijańskiej* (Wwa 1938); *Z filozofii przyrody i psychologii* (Wwa 1939); *Filozofia i jej stosunek do*

innych nauk i do teologii (Pz 1947); *Filozofia tomistyczna i neotomistyczna* (Pz 1947); *Nauka wyidealizowana i nauka faktyczna w epistemologii Arystotelesa* (Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Wydział 2, 40 (1947), 17–29); *Teoria poznania i metodologia ogólna nauk* (Wwa 1948); *Wstęp do filozofii i zarys ontologii* (Op 1949, Wwa 1963²); *Aksjomatyzacja i formalizowanie dedukcji i zastosowanie do ontologii* (Collectanea Theologica 15 (1954) z. 1–2, 248–267); *Podstawy filozofii chrześcijańskiej* (Wwa 1955); *Zagadnienie prawa własności w filozofii społecznej św. Tomasza z Akwinu* (Collectanea Theologica 26 (1955) z. 3, 537–567); *Teoria poznania* (Wwa 1969). Ukazał się także *Wybór pism* (Wwa 1987).

Rozumienie filozofii. Pisma obszernie przedstawiają poglądy Ch. na zagadnienia ontologiczne i metodologiczno-teoriopoznawcze. Filozofia — wg Ch. — jest nauką. Przywiązywał ogromną wagę do zachowania jej naukowego charakteru. Filozofia-nauka ma traktować o całej rzeczywistości (można jednak spotkać u Ch. sformułowania, z których wynika, że nie sama rzeczywistość jest przedmiotem filozofii, a tylko pojęcia używane przez inne nauki). Filozofia nie tylko ma się odnosić do całej rzeczywistości, ale i sama w jakiś sposób być całością poznania. Może to stać się tak, że najpierw filozofia dokona syntezy wszystkich nauk, a potem syntezy wszelkiego ludzkiego poznania i w ten sposób zostanie zrealizowany jej najważniejszy cel. Do realizacji tego zadania najlepiej nadaje się tomizm, gdyż potrafi harmonizować różne aspekty ludzkiej kultury i wyrównywać sprzeczności różnych tendencji (empiryzm — racjonalizm, realizm — idealizm, wiara — wiedza). Aby ten cel osiągnąć, trzeba ukazać atrakcyjność tomizmu, a następnie zbudować zwarty wewnętrznie system: oderwać się od średniowiecznego kształtu tomizmu, w którym wiele elementów jest nieaktualnych, i wydobyć tezy trwałe (czy wręcz „wiecznotrwałe”); myśl scholastyczną skonfrontować z filozofią współczesną (zwł. z kantyzmem i pozytywizmem); poszczególne dziedziny filozofii powinny korzystać z odpowiednich nauk szczegółowych (kosmologia — z matematyki, fizyki, chemii; psychologia — z biologii, fizjologii, socjologii; krytyka poznania — z historii nauk; etyka — z nauk ekonomicznych, politycznych, etnografii); wbrew kantystom i pozytywistom oprzeć filozofię na metafizyce; wyostrzyć krytycyzm poznawczy, ale nie popadać w hiperkrytycyzm (przykładem hiperkrytycyzmu — wg Ch. — jest kantyzm i pozytywizm).

Po osiągnięciu „zewnętrznych” warunków tworzenia współczesnego tomizmu, trzeba zrealizować kilka warunków wewnętrznych: określić pryncypia nauk szczegółowych (zdania lub pojęcia, których się nie udowadnia, a na których poszczególne nauki budują swój system); określić pryncypia filozofii — najogólniejsze zdania na temat bytu, które odkrywamy u fundamentów poznania zdroworozsądkowego i naukowego (wywiedzenie ich z nauk szczegółowych czyni filozofię naukową); pryncypia nauk szczegółowych i pryncypia filozofii powiązać w jedną spójną wiedzę ludzką; uniknąć konfliktu między tezami filozofii i tezami objawienia chrześcijańskiego, który jest wynikiem błędnego rozpoznania tez filozofii lub tez objawienia. Przy nieusuwalnej ich sprzeczności należy dać pierwszeństwo prawdom wiary. Po spełnieniu tych warunków można ukształtować zwarty wewnętrznie system — neotomizm.

Aby osiągnąć wyznaczony przez Ch. cel filozofii: stworzenie syntezy całej wiedzy ludzkiej, potrzebne jest mozolne poznawanie rzeczywistości. Proces ten

przebiega przez określone etapy: analiza poznania zdroworozsądkowego (którego danych nie można przyjmować bezkrytycznie); dostrzeżenie wagi wyobrażeń w procesie powstawania pojęć (przechodzenie od poznania zmysłowego do umysłowego ma 3 podstawowe stopnie: wrażenia, wyobrażenia, pojęcia; proces ten jest trudny do opisanego i ostatecznie jest „czymś tajemniczym”); wykorzystanie nauk szczegółowych w określaniu istot przedmiotów dostępnych w poznaniu zmysłowym (w tzw. metafizyce specjalnej otrzymujemy „istoty naukowo określone”); tworzenie pojęć metafizycznych (ontologicznych) przy wykorzystaniu analogii (wbrew agnostykom, poznanie przedmiotów niezmysłowych jest możliwe, a ich uznanie nakazuje nam zasada powodu dostatecznego); zbudowanie z tych różnych pojęć (o różnej ogólności i różnych zakresach) jednego systemu pojęć, który byłby powiązany organicznie i pomagał w opisanego całej rzeczywistości. Wszystko powinno odbywać się w atmosferze stosownego krytycyzmu.

Ch. był przekonany, że jego filozofia jest realistyczna. Gruntowna analiza jego rozumienia bytu każe zakwestionować to przekonanie. Byt pojmował Ch. jako strukturę niesprzeczną, a nie — jako istniejącą. Być bytem, nie znaczyło — istnieć, ale — być niesprzecznym. Sposób dochodzenia do pojęcia bytu odbywa się — wg Ch. — na drodze abstrakcji, a nie na drodze separacji. Fakt ten dodatkowo potwierdza, iż filozofia Ch. nie jest realistyczna, ale esencjalistyczna. Przy takim rozumieniu bytu inna też jest „zawartość treściowa” syntezy ludzkiego poznania, która nie odnosi się do świata realnego (choć go nie wyklucza), ale przede wszystkim do świata możliwego, jeżeli ten tylko jest niespreczny.

W rozprawie *Zagadnienie prawa własności w filozofii społecznej św. Tomasza z Akwinu* zajmował się zagadnieniem prawa naturalnego. Wskazał na istniejącą hierarchię porządku prawnego: prawo wieczne, prawo naturalne surowe, prawo narodów, prawo stanowione. W miarę przechodzenia od prawa wiecznego do stanowionego, niezmiennosc praw jest coraz mniejsza, a zmienność coraz większa. Ten porządek prawny nie jest zupełnie czytelny. Człowiek może go odczytać, ale nie dzieje się to automatycznie, wymaga wysiłku oraz poczucia odpowiedzialności — szczególnie za stan prawa stanowionego.

Psychologia i teoria poznania. Sporo uwagi poświęcał Ch. zagadnieniom psychologii (zwł. psychologii myślenia). Badał stanowisko psychologii empirycznej. Poddawał analizie porównawczej procesy myślenia charakterystyczne dla różnych poziomów rozwoju psychicznego, a więc u zwierząt, dzieci, człowieka prymitywnego, człowieka o wyższej kulturze, myślenia tzw. konkretnego i myślenia specyficznie ludzkiego — abstrakcyjnego. Przywiązywał dużą wagę do współczesnych mu badań z pogranicza biologii i psychologii, co rzutowało na zagadnienia teoriopoznawcze. Wskazywał, że chociaż zagadnienia te mają właściwą sobie metodę stawiania i rozwiązywania problemów, traktowanie ich nie powinno być całkowicie oderwane od „warunków” psychologicznych. Utrzymywał, że psychologia filozoficzna uprawiana niezależnie od badań empirycznych łatwo może zejść na manowce abstrakcji pozbawionej realnych podstaw.

Koncepcja wychowania. Ch. akcentował potrzebę wychowywania charakterów ludzkich. Dobrze wychowany charakter odznacza się — wg niego — trzema głównymi cechami: uświadamia sobie ogólne zasady, którymi powinien kierować

wać się w życiu; ma umiejętność zgodnego z tymi zasadami i trafnego sądzenia w sytuacjach konkretnych; postępuje zgodnie z wcześniejszą oceną w sposób wytrwały, skuteczny i nie daje się odwieść od zasad. Ch. kategorycznie przeciwstawiał się wychowaniu pojmowanemu jako tresura.

Bibliografia: J. Iwanicki, *Ks. dr Piotr Ch. Filozofia tomistyczna i neotomistyczna*, *Collectanea Theologica* 21 (1949) z. 1, 135–141; *Działalność naukowa Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej ATK w latach 1954–1966*, Wwa 1966; P. Iwański, *Aby wiatr nie rozwiął pamięci o filozofie*, *IKAR* (1966) nr 10, 32–34; E. Morawiec, *Ks. Prof. Piotr Ch.*, *SPCh* 3 (1967) z. 2, 5–16; J. Chalcarz, *Zgon ks. prof. dra Piotra Ch.*, *Collectanea Theologica* 39 (1969) z. 4, 149–150; M. Szyszkowska, *Ks. Prof. Dr Piotr Ch.*, *Życie i Myśl* 19 (1969) z. 5, 138–139; H. Waškiewicz, *Ks. Prof. Dr Piotr Ch.*, *ZNKUL* 14 (1971) z. 1, 100–101; M. Szyszkowska, *Piotr Ch.*, *RuF* 32 (1974) z. 2–3, 133–138; J. Chalcarz, *Specjalizacja logiki i gnozeologii*, w: *XX lat Akademii Teologii Katolickiej*, Wwa 1976, 309; materiały z sesji: *Rozwój kultury teologicznej w rejonie małopolskiego szlaku cystersów. Od cystersów z Jędrzejowa do Księdza Profesora Piotra Ch.*, *Ki* 1977 (mps Kieleckiego Tow. Naukowego); M. Szyszkowska, *O życiu i twórczości filozoficznej Piotra Ch.*, w: P. Chojnacki, *Wybór pism*, Wwa 1987, 5–32; M. Szyszkowska, Cz. Tarnogórski, *Publikacje Piotra Ch.*, w: tamże, 358–365; W. Kieruj, *Koncepcja filozofii chrześcijańskiej ks. Piotra Ch.*, *Pz* 1992 (mps ArPapieskiego Wydziału Teologicznego); P. Iwański, *W trzydziestą rocznicę śmierci księdza prof. Piotra Ch. Filozof z Kielecczynny*, *Głos Akademicki. Pismo środowiskowe WSP w Kielcach* 18 (1999), 23; tenże, *Księdza Piotra Ch. koncepcja filozofii*, *Lb* 1999/2000 (mps ArkUL); tenże, *Piotr Ch.*, *EdF* 29 (2000), 125–154.

Piotr Iwański